

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ
Л.Н.ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

Профессор А.А.Молдажанованы еске алуға арналған «XXI ғасырдағы педагогикалық білім беру: басымдықтар мен ізденістер» тақырыбындағы халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдарының

ЖИНАҒЫ
7 - қазан, 2022 ж.

Астана, 2022

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ
Л.Н.ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

Профессор А.А.Молдажанованы еске алуға арналған «XXI
ҒАСЫРДАҒЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ: БАСЫМДЫҚТАР
МЕН ІЗДЕНІСТЕР» тақырыбындағы Халықаралық ғылыми-
практикалық конференция материалдарының

ЖИНАҒЫ

7 - қазан, 2022 ж.

СБОРНИК

материалов Международной научно-практической конференции
«ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В XXI ВЕКЕ: ПРИОРИТЕТЫ И
ПОИСКИ» посвященная памяти профессора А.А.Молдажановой
7-октября, 2022 г.

COLLECTION

Collection materials of the International scientific and practical Conference
«PEDAGOGICAL EDUCATION IN THE XXI CENTURY: PRIORITIES AND
SEARCHES» dedicated to the memory of professor A.A.Moldazhanova

October -7, 2022 y.

Астана, 2022

ӘӨЖ 37.0
ББК 74.00
П 82

Редакция алқасы:

Ж.Д.Курманғалиева - Басқарма мүшесі - Ғылым, коммерциаландыру және интернационалдандыру жөніндегі проректор, **Б.Ж.Сомжүрек** - «Әлеуметтік ғылымдар» факультетінің деканы, **М.П.Асылбекова** - «Педагогика» кафедрасының меңгерушісі, п.ғ.к., профессор м.а.; **Б.П.Сейітқазы** - п.ғ.д., профессор; **Қ.Т.Атемова** - п.ғ.д., профессор; **Т.С.Сламбекова** - п.ғ.к., профессор м.а.; **С.С.Байсарина** - п.ғ.к., доцент; **Н.П.Албытова** - п.ғ.к., профессор м.а.; **Махадиева А.К** - PhD., **Балтабаева Ж.Б.** - магистр, **Қуатов А.К.** - магистр.

ISBN 978-601-337-713-1

Жинақта Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, «Профессор А.А.Молдажанованы еске алуға арналған «XXI ғасырдағы педагогикалық білім беру: басымдықтар мен ізденістер» тақырыбындағы Халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының Пленарлық мәжілісінде және «Профессор А.А.Молдажанова және қазақстандық білім беру жүйесінің дамуы», «Білімді ұлт» сапалы білім беру» ұлттық жобаны жүзеге асыру - Жаңа Қазақстанды дамытудағы басым бағыт», «Білім берудің ғаламдық мәселелерін шешуде адами ресурстардың бірігуі» деп аталатын секция жұмыстары бойынша тыңдалған баяндамалар қамтылды. -587 бет.

ӘӨЖ 37.0
ББК 74.00
П 82

ISBN 978-601-337-713-1

«Профессор А.А.Молдажанованы еске алуға арналған «XXI ғасырдағы педагогикалық білім беру: басымдықтар мен ізденістер» тақырыбындағы Халықаралық ғылыми-практикалық конференция.

@Астана, 2022

**2 СЕКЦИЯ: «БІЛІМДІ ҰЛТ» САПАЛЫ БІЛІМ БЕРУ» ҰЛТТЫҚ
ЖОБАНЫ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ – ЖАҢА ҚАЗАҚСТАНДЫ ДАМУДАҒЫ
БАСЫМ БАҒЫТ**

**2 СЕКЦИЯ: РЕАЛИЗАЦИЯ НАЦИОНАЛЬНОГО ПРОЕКТА
«КАЧЕСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ «ОБРАЗОВАННАЯ НАЦИЯ» КАК
ПРИОРИТЕТНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ РАЗВИТИЯ НОВОГО КАЗАХСТАНА**

ӘӨЖ 378.1

**БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІ ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ
ТРАНСВЕРСАЛДЫ ДАҒДЫСЫН ДАМУҒА ДАЯРЛАУ**

Асылбекова М.П.

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры,
педагогика ғылымдарының кандидаты

Абылайхан А.

Ph.D, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Абуталипова А.Д.

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ «Педагогика және психология» білім беру
бағдарламасының 2-курс магистранты

AP14870088 «Болашақ мұғалімдердің трансверсалды дағдыларын дамытудың инновациялық моделін әзірлеу және енгізу (Финляндия, Эстония тәжірибесі негізінде)» Мақала ҚР Білім және ғылым министрлігі Ғылым комитетінің гранттық жобасы аясында жарияланды.

Ғылымдағы трансверсалды дағдылар жайлы айтпас бұрын «дағды» ұғымына қысқаша тоқтала кетсек. Жалпы оқушылардың дағдыларын қалыптастыру мәселесі зерттеушілердің назарын аударуда. Мысалы, неміс философы, психологы және педагогы И.Ф. Гербарт оқытудың мақсаты, ең алдымен, оқушылардың зияткерлік қабілеттерін қалыптастыру, олардың ақыл-ойын дамыту деп санайды. Л. М. Фридман дағдыны толығымен саналы түрде жүзеге асырылатын қалыптасудың ең жоғары деңгейіне жетпеген әрекет қабілеті ретінде анықтайды [3]. Е. А. Климов дағдыларды жүйелі білім ретінде, субъект қызметінің құрылымындағы тұрақты тұтастықты, оның ішінде қызметтің сыртқы және ішкі жағдайында бағдарлау тактикасы мен стратегиясын, өзгеріп отыратын жағдайларға байланысты қызметті орындау және икемді қайта құру дағдыларын анықтайды. Л.М. Фридман, Н.Ф. Талызина, Д.Г. Левитас, Н.А. Лошкарева сияқты педагогтер мен психологтар дағдылардың бірнеше түрін ажыратады (1-сурет).

Ал трансверсалды дағдыларға тоқталатын болсақ, ол – әр түрлі білім салалары мен жағдайларындағы қажеттіліктері мен үнемі өзгеріп отыратын талаптарына сәйкес оқушылардың өз білімдерін тұтас қабылдауы мен оларға бейімделу қабілетін арттыруға ықпал ететін маңызды дағдылар. Бұл дағдылардың ерекшелігі – оқушылар білім беру және әлеуметтік контекстінде

қандай дағдыларды меңгергеніне қарамастан, олар осы білімдерді қызмет барысындағы мансап жолына генерализациялай алуында [1]. Сондай-ақ, трансверсалды дағдылар – оқушыларға өзгермелі ортаға тез бейімделуге, өнімді және мазмұнды жұмыс атқаруға мүмкіндік береді.

Ал, соңғы жылдардағы ғылыми техникалық прогресс, жаңа өркениет білім беру саласындағы үлкен өзгерістерге алып келді. Осы өзгерістер тек білім беруде ғана емес, қоғамның басқа да салаларында күзiреттiлiгi жоғары мамандар мен жан-жақты тұлғаларды қалыптастыруда талап етедi. Бұл жағдай өз кезегінде трансверсалды дағдыларды талап етедi.

Сурет 1. Л.М. Фридман, Н. Ф. Талызина, Д. Г. Левитас, Н. А. Лошкарева бойынша дағдының түрлері.

Трансверсалды дағдылар немесе трансверсалды құзыреттіліктер (көлденең дағдылар немесе көлденең құзыреттіліктер) терминдері қазіргі білім беру кеңістігінде салыстырмалы түрде жаңа, дегенмен «тарнсверсалдылық» терминінің эволюциялық жолы ұзақ. Бұрынғы кезеңдерде бұл терминнің қолдану аясы шектеулі болды және оны тек математика мен теориялық информатика контекстерінде ғана қолданды [2].

Вельш тұжырымдамасында «трансверсалды ұтымдылық» идеясының негіздемесін жасады (Welsch 2002) [3]. Қазіргі психологияда бұл термин «трансверсалды (көлденең) сәйкестік үшін қолданылады [4]. Әлеуметтік мәдениетте трансверсалдылық постмодерндік рефлексия процесінің ерекшелігін сипаттайды, әр түрлі салалар арасындағы тәртіптік шекараларды тұрақты түрде кесіп өту процесі, қажетті заттарды синтездеу мақсатында белгілі бір тұжырымға қатысты білім (Миннуллина 2005) [5].

«Трансверсалдылық» «The Wikipedia» ресурсы ретінде 2001 жылы пайда болды. Бүгінгі таңда ең үлкен тіл корпусы – iWeb корпусында Марк Дэвис

(Марк Дэвис), Бригам Янг жеке университетінің профессоры (Brigham Young University, BYU), Юта штаты, АҚШ. М. Дэвис, әлемге әйгілі лингвист, компьютерлік және корпустық білім саласындағы сарапшы BYU әмбебап корпустарының ыңғайлы форматтарын жасады. 14 миллиард сөзден тұратын iWeb-те «трансверсалдылық» терминін алғаш білім беру салаларында қазіргі білім берудің жаңа парадигмасы ретінде құзыреттілікке бағытталған көзқарасты сипаттауға қолданды. IWeb корпусы «transversal» сапасының 1864-ті көптеген контексте жазады және «transversal skills» ұғымын 16 білім беру сайтында кездестіруге болады [6].

Бертін келе терминнің анықтамасы кеңейеді: трансверсалды дағдылардың тізіміне қызығушылық, сенімділік және мәселені шеше алу мүмкіндігі. Бұл дағдылар жұмыс берушілердің 92% - ында сұранысқа ие және олар дамытуға көптеген студенттік алмасу бағдарламалары кезінде назар аударылады, мысалы, Эразмус бағдарламалары. Бұл бағдарлама ақпаратында төмендегідей ақпараттық қатар кездеседі: «...студенттер зерттейтін бұл пән шығармашылық, ынтымақтастық, сұрақ қою, тәуекелдерді бағалау, проблемаларды анықтау, шешу қабілеті, мәселелер және өз эмоцияларын басқару сияқты дағдыларды дамытады, сонымен қатар табиғи оқыту механизмі олардың жеке дамуына ықпал етеді. Студенттер шығармашылық және жедел мақсаттар үшін дәстүрлі және заманауи технологияларды қалай тиімді пайдалану керектігін үйренеді және аталған осы дағдылар мен бейімділіктер болашақ жоғары оқу орындарында, сондай-ақ еңбек саласында табыстың кілті болып табылады» [7].

Трансверсалдылық білім беру парадигмасы ретінде дағдылар білім беру ортасында, ресми құжаттарда, жобалау және зерттеу практикасында талқыланады. Басқа көздерге жүгінетін болсақ 2017 жылғы наурызда Еуропалық комиссия «Ақ кітап. Еуропаның болашағы» - деп аталатын бағдарламасында: «Қазіргі таңда бастауыш сыныпқа қабылданатын балалардың көпшілігі әлі қалыптаспаған іс-әрекеттің жаңа түрлерімен айналысады, ал ол үшін білім беру жүйесін қайта құру мен оқытушылардың біліктілігін арттыруға үлкен инвестиция мен ізденіс қажет» - делінген (White Paper, 12-13). Аталып отырған осы жаңа біліктіліктерді трансверсалды дағдылар ретінде қарастыруға болады [8].

Трансверсиялық дағдыларды тар кәсіби дағдылармен салыстыру және оларды команда да жұмыс істеу, тиімді қарым-қатынас жасау, шет тілдерін меңгеру, кәсіпкерлік, шығармашылық ойлай білу және проблемаларды шешу қабілеті ретінде түсіне аламыз. Жоғары сынып оқушыларына, ЖОО түлектеріне трансверсалды дағдылар еңбек нарығында салыстырмалы бәсекелестікте артықшылық бере алады. Бұл дағдыларды жұмыс берушілер көбірек талап етеді, өйткені олар қызметкерлерге өз міндеттерін жақсы атқаруға және күнделікті бәсекелестік жағдайындағы проблемаларды тиімді шешуге, экономикалық, демографиялық, технологиялық және экологиялық өзгерістерге тез бейімделуге мүмкіндік береді.

«Білім беру ұйымдарының қызметі» жобасы аясында Азия-Тынық мұхиты аймағының ғылыми-зерттеу мекемелері жарияланған «Білім беру

саясаты мен тәжірибесіндегі көлденең құзыреттіліктер» баяндамасында келтірілген тағы бір анықтама 2015 жылы ЮНЕСКО қамқорлығымен Бангкокта баяндама келесі бағыттар бойынша бірлескен қызмет нәтижелері негізінде дайындалды. Білім беру саясатына он Азия елдерінде ХХІ ғасырдың трансверсалды құзыреттерін интеграциялау оқу бағдарламалары [9]. Баяндамада әмбебап құзыреттерді айқындайтын дағдылардың, құндылықтардың және сапалық белгілердің төрт кең саласы ұсынылған (2-сурет).

Сурет 2. ЮНЕСКО-да келтірілген трансверсалды дағдыларды айқындайтын сапалық белгілердің төрт саласы.

Авторлар әр саланы тұрақты және өзара ерекше қасиеттер жиынтығы ретінде қабылданбауы керек екенін атап өтті және осы дағдылардың келешегіне де тоқталып, медиа және ақпараттық сауаттылықтың да маңызын атап өтті (Care, Luo 2016).

Соңғы уақытта ЕО елдері мектеп оқушыларының трансверсалды дағдылары дамыту үшін көп жұмыс істеуде. Бірқатар елдерде оқу бағдарламалары бірнеше тәсілдерді ұсынылуда. Еуропалық комиссияның баяндамасында Eurydice Report «еуропалық мектептерде негізгі дағдыларды дамыту: саясаткерлер үшін сын – қатерлер мен мүмкіндіктер» (2012)

баяндамасында көптеген елдерде пәндік мазмұнға назар аудара отырып, пәндік оқыту трансверсалдық дағдыларды дамыту үшін қабылданатын оқу тәсілдерінің алуан түрлілігімен оқу бағдарламаларының неғұрлым күрделі архитектурасына ауысу керектігі айтылған (European Commission/EACEA/Eurydice 2012). Құжатқа сәйкес, трансверсалды қабілеттер үшеуін қамтитын негізгі негізгі компоненттер: 1) азаматтық; 2) кәсіпкерлік; 3) байланысты емес дәстүрлі мектеп пәндерінің мазмұнымен АКТ дағдылары. Бұл дағдыларды дамыту тез дамып келе жатқан қоғам (knowledgebased society) контекстінде маңызды [10].

Еуропа одағы елдерінің көпшілігінде оқыту азаматтық, кәсіпкерлік және АКТ бастауыш және орта білім берудің оқу бағдарламасына енгізілген. Тәжірибеде көрсеткендей интеграцияның үш негізгі әдісі бар, бастауыш және орта білім берудің оқу бағдарламасына трансверсалды негізгі дағдылар: олар пәнаралық мәртебеге ие болуы мүмкін, барларға интеграциялануы мүмкін оқу пәндері немесе енгізілуі мүмкін оқу пәндерінің сапасы.

Кембридж университеті өзінің тіл білімі бойынша дипломдық бағдарламасын алға жылжытады, ол студенттің кәсіби дағдыларымен қатар дамыта алатын трансверсалды дағдыларына баса назар аударады.

Трансверсалды дағды жаңадан енгізілгенімен ол, барлық ғасырларда өмір мен дамудың бір бөлігі болды. Дәл қазір білім беру саласында басты назар осы дағдылар мен құзыреттіліктерге аударылады. Бұл сынып қабырғалары мен пәндердің бөлінуіне байланысты шектеулерді жеңу керек, сондықтан білім беру оқушыларды сыныптан тыс әлемде қажет дағдыларға бағыттайды және дайындайды. Сол себепті де оқушылар мен студенттердің сабақтан тыс әлеуметтік қоғамда өз дағдысын дамытуы маңызды.

«Трансверсалды» термині мектеп педагогикасына келесідей ерекшеліктерімен қатысты болып саналады:

Біріншісі – ойлай білу, оқуға үйрену.

Екіншісі – мәдениеттілік, өзара әрекеттесу, өз ойын жеткізе білу.

Үшіншісі – өзіне және басқаларға қамқорлық жасау, күнделікті істерін және өз қауіпсіздігін басқару.

Төртіншісі – көп сауаттылық, бұрын балалар оқу мен жазуға үйрететін еді, енді олар ақпаратты кез келген форматта қабылдап, талдай білуі керек.

Бесіншісі – жаңа технологияларды пайдалана білу.

Жоғары сыныптар үшін кәсіпкерлік дағдыларды меңгеру маңызды – бұл алтыншы құзыреттілік.

Жетіншісі – қоғам өміріне қатысу, оған әсер ету, тұрақты болашақ құру. Қазіргі уақытта білім берудегі екпін фактілік хабардар болудан өмір бойы білім алу деп аталатын нәрсенің негізі болып табылатын осы жеті құзыретке ауысты. Енді фин мектептерінің бұл құзыреттерді есте сақтаудан басқа амалы жоқ [11]. Сонымен қатар трансверсалды дағдының негізгі құраушылары ретінде келесі төрт дағдыны көрсетуге болады (3-сурет).

Осы аталған дағдылар негізінде тұлғаның трансверсалды дағдысы қалыптасады. Көрсетілген әр дағды қоғамдағы кез-келген жұмыс саласында жоғары сұранысқа ие және өмірдің түрлі мақсатарында өте маңызды.

Трансверсалды дағдылар білім беру мақсаттарын тұлғаға бағыттау және оларды оқушылардың жеке даралығы тұрғысынан өзекті ету мүмкіндігі ретінде күтілетін білім беру нәтижесі және басқа барлық нақты дағдылардың дамуының негізгі факторы болып табылады. Олар барлық басқа ерекше қабілеттер мен дағдылардың негізі болып келеді. Бұл білім мен дағдыны жаңа жағдайларға көшіру түріндегі жүйелі және берік білім әкелетіндей оқушылардың дамуына ықпал ететін жаңа әдістер мен дағдыларды үнемі іздеуді талап етеді. Бұл дидактикалық міндеттерді шешу мектептегі білім беру ортасын жобалауда жатқан кешенді тәсілді қажет етеді [12].

Сурет 3. Трансверсалды дағдыларды айқындайтын сапалық белгілердің төрт саласы

Демек, трансверсалды дағдыларды қалыптастыру мен дамытуға және мұғалімдерді осы тапсырмаға дайындауға кепілдік бере алады. Осындай білім беру нәтижелеріне жету жолдарын іздестіру және оларды бағалау критерийлерін тұжырымдау барысында құзыреттілік көзқарас шеңберінде қолданылатын заманауи білім берудің жаңа әдістемесі құрылуда. Оның табиғаты әлеуметтік қажеттіліктер, экономикалық басымдықтар және жаһандану әлеміндегі басым үрдістер сияқты жаңа шындықтарды көрсетеді. Сондықтан қазіргі білім берудің мақсаттары белгілі бір салада білім, білік және дағдыларды меңгерумен ғана емес, жалпы адамзаттық құндылықтарды дамытумен және шындықты тұтас (пәнаралық) қабылдауды қалыптастырумен

байланысты. Осы мағынада құзіреттілік көзқарас пәнаралық ғылым мен техниканы дамытудың заманауи парадигмасына және олардың жетістіктерін біріктіретін білімге негізделген.

Еуропалық және ұлттық деңгейдегі оқу орындары барлық оқу бағдарламалары білім алушыларға академиялық оқуды кәсіби және жеке өмірге қажетті білім мен дағдылармен байланыстыруға және олардың өмір бойы студент болуына мүмкіндік беруі керек деген пікірмен келіседі (Fung 2017; Rychen 2016). Сонымен бірге, жаһандану және технологиялық өзгерістер қазір трансверсалды дағдыларды қалыптастырған, құзіретті үміткерлерді іздейтін жұмыс берушілердің қажеттіліктерін өзгертеді. Бұл жаңа сценарий трансверсалды дағдыларды зерттеу саласындағы жалпы тақырыпқа айналдырды. Алайда, кейбір зерттеулер білім беру бағдарламаларына кіретін құзыреттер мен жұмыс берушілердің перспективалары арасындағы конвергенцияны анықтайды (Oria 2013), ал басқалары әртүрлі трансверсалды дағдылардың өзектілігін білім беру процесіне қатысатын әртүрлі субъектілер әр түрлі қабылдауы мүмкін екенін көрсетеді (Sá and Serpa 2018; Renold et al. 2018). Сонымен қатар, жақында жарияланған кейбір зерттеулер (Еуропалық комиссия 2018; INEE 2019; MAB2017) студенттер өздерінің академиялық зерттеулері оларды жұмысқа жақсы дайындамайды деп санайды. Білімді дағдылармен біріктіру туралы бұл пікірталас оқытушыларға да қатысты, өйткені олар өз оқушыларының мүмкіндіктерін кеңейту, ынталандыру және тарту тәсілдерін іздеуге жауап береді (Greenberg and Nilssen 2015) және сәйкесінше олардың әдіснамалары мен оқу жоспарларын қайта қарайды.

Жоғарыда айтылғандай, жаһандану әр түрлі және өзара байланысты әлемді құруда және бұл жаңа қоғам басқа адамдармен өзара әрекеттесудің әлеуметтік-мәдени құралдарын игеруді қажет етеді. Адамдардың қарым-қатынас жасау, бастама көтеру, командада жұмыс істеу немесе мәселелерді шешу қабілетіне байланысты трансверсалды дағдылар жаңа еңбек ұйымының талаптарына жатады (Bañeres and Conesa 2017). Сонымен қатар, (Cinque 2016) «эмоционалды интеллект зерттеулері тұлғааралық дағдылар сәтті мансап жолын болжайды және трансверсалды дағдыларды кеңінен қолдану, жаһанданудың жылдам қарқыны, мәдениетаралық ортада диалог құру және өсіп келе жатқан қажеттілік үшін қажет деген болжамды қолдайды» деп атап өтті.

Қорыта келе, білім жаңа талаптарға, сондай-ақ мұғалімдердің рөліне байланысты өзгереді. Қазіргі уақытта болашақ мұғалімдер ынталандырушы рөл атқаруы керек, оқу процесінің салдарын талдап, оқушыларға өмір бойы оқушы болу үшін қажетті дағдыларды игеруге көмектесетін жаңа әдістемелер енгізуі керек. Гонсалес-Пейтадо және Родригес-Лопестің (2017) айтуынша, білім алушылардың білім алу жолын түсіну оқу процесін жандандырудың кілті болып табылады. Осылайша, соңғы жылдары трансверсалды дағдыларды зерттеу саны қарқынды түрде өсті, бұл тақырыптың әр түрлі деңгейлерде және білім беру процесінің барлық қатысушылары үшін өзектілігін атап өтті. Алыс жақын шет елдерде түрлі оқу орындары өздерінің оқу жоспарларына трансверсалды құзыреттерді енгізді, олардың студенттердің жұмысқа

орналасуын арттыру қабілетіне сенімді болды. Мұғалімдер үшін жұмыс берушілер мен студенттердің тиісті көлденең құзыреттерді қабылдауын және олардың қалай дамитынын түсіну олардың әдіснамасы мен мазмұнын студенттердің қажеттіліктеріне бейімдеуге мүмкіндік береді, демек, олардың еңбек нарығына сәтті шығуына ықпал етеді. Жоғарыда аталған мәселелер мен өзектіліктер болашақ мұғалімдерді жоғары сынып оқушыларының трансверсалды дағдысын дамытуына негіз болады.

Әдебиеттер:

1. Фернандес, Дж. «Трансверсальность учебной программы в контексте высшего образования» (2003) PDF в Core. Получено 24 июня 2019 г. с core.ac.uk
2. Care E., Luo R. Assessment of Transversal Competences. Policy and Practice in Asia-Pacific Region. Bangkok, UNESCO Bangkok, 2016. 50 p. (In Eng.)
3. Welsch W. Unsere postmoderne Moderne. Berlin: Akademie Verlag GmbH, 2002. 346 S.
4. Павлова О. Н. Трансверсальная идентичность и современная нарциссическая реальность // Вестник РУДН. Серия «Философия». 2010. № 3. С. 11–19.
5. References Minnullina E. B. Sushchnost' ob'ekta kak tsel'sotsial'nogo poznaninya [The essence of the object as a goal of social cognition]. Kazan, Kazan State
6. Davies M. The Wikipedia Corpus. 2014–. URL: <https://www.english-corpora.org/wiki/> (дата обращения: 26.06.2019).
7. Davies M. The 14 Billion Word iWeb Corpus. 2018–. URL: <https://corpus.byu.edu/iweb/> (дата обращения 30.06.2019).
8. Кононова В. А. Трансверсальность: эволюция термина через призму корпусов и других контекстов // Вестник Пермского университета. Российская и зарубежная филология. 2020. Т. 12, вып. 2. С. 34–42.
9. CEIC: The European Union's unemployment rate. September 2017. URL: <https://www.ceicdata.com/en/blog/eu-unemployment-rate> (дата обращения: 26.09.2019).
10. European Commission. Report to the European Commission on Improving the quality of teaching and learning in Europe's higher education institutions 2013. URL: http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/repository/education/library/reports/modernisation_en.pdf (дата обращения: 21.09.2019).
11. Цанков, Н. «Развитие трансверсальных компетенций в школьном образовании (дидактическая интерпретация)» (2017) PDF в Serbian Citation Index.
12. Рейабал, М. «Трансверсальность и всестороннее образование» (1995) в Университете Веракрузаны.